

Т.В.СЕЛЮКОВА,
старший викладач;
Н.О.АНДРІВ,
студентка
(м.Харків)

Трансформація цінностей як фактор морально-етичних проблем у вихованні студентської молоді

У роботі проаналізовано сучасні погляди щодо ціннісних орієнтацій молоді, їх роль в структурі особистості і розвитку, а також проблема направленості ціннісної сфери сучасних студентів. Зроблено спробу узагальнити механізми педагогічно-психологічного впливу на формування ієрархії цінностей студентів. Піднімається питання про створення орієнтовної моделі цінностей, що служитиме чинником подолання морально-етичних прогалин у вихованні. Досліджується механізм впливу виховної роботи педагогів на процес формування цінностей. Приділяється увага заходам уникнення трансформації у системі цінностей студента. Стаття також розкриває способи впливу педагогічного виховання на мотиваційно-ціннісну сферу студентської молоді

Ключові слова: цінність, молодь, освіта, потреба, спрямованість особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді... На всіх історичних етапах існування людства важливу роль у його розвитку відігравала молодь, більша частина серед якої – студенти. Втім, на сьогодні у всіх сферах розвитку суспільства відбуваються кардинальні зміни, основою яких є переорієнтація базових цінностей і ціннісних орієнтацій сучасної молоді.

Морально-етичні проблеми виховання студентської молоді більшою мірою пов'язані із переорієнтацією цінностей, яка займає вагоме місце в загальній теорії становлення і розвитку студентів. Питання стрімкої соціалізації особисті, низького рівня емоційного спротиву студентів в силу їх фізіологічних особливостей, впливу учнівського світогляду на ієрархічну побудову цінностей та низка інших питань, зумовлюють актуальність написання даної роботи. Актуальність даної проблеми визначається наявністю протистояння між сучасними соціальними умовами, що пред'являють особливі вимоги до формування системи ціннісних орієнтацій особистості, і недостатньою вивченістю психологічних факторів і механізмів її розвитку. На сьогодні система особистісної спрямованості розглядається з точки зору існування її підсистем, виділення окремих рівнів, з'ясування предметного змісту. Вважається, що середовище ВУЗу створює необхідні умови особистісного росту і формування вищого, автономного рівня системи цінностей.

В нашій роботі окреслені завдання, пов'язані із процесом формуванням духовно-моральних якостей, вихованням лідерських якостей, соціокультурних сімейних цінностей, позитивних характеристик студентської молоді, створення умов для здорового способу життя студентів, сприятливого клімату в колективі. Крім того, розглядаються питання взаємодії цінностей із захисною, розвиваючою, компенсуючою функціями виховної системи.

Формулювання цілей статті... Метою нашого теоретичного аналізу є проведення порівняльної характеристики цінностей студентів у різні етапи розвитку суспільства, узагальнення причин їх зміни та руйнування, а також пошук ефективних шляхів впливу на процес їх формування в контексті освітнього процесу.

Аналіз досліджень і публікацій... Великий внесок у вивчення ціннісних орієнтацій зробили А.В.Мудрик, І.С.Кон, В.М.Кузнецов, І.С.Артюхова, Є.К.Кіпріянова, Н.А.Кирилова, А.С.Шаров та інші. Питання цінностей молоді проаналізовано К.Ш.Ахіяровим, А.Ф.Аміровим, Є.М.Беловою, Р.Г.Гуровою, В.В.Ластівкою, Є.Л.Рудневою, Т.Н.Семенковою, А.С.Сірим, М.С.Яницьким і ін. Дана робота присвячена вивченню особливостей ціннісних орієнтацій студентів у період навчання у педагогічному вузі, їх ролі та місцю в структурі особистості.

Виклад основного матеріалу... Вважається, що сучасне суспільство кожного разу пропонує альтернативу дій, тому формування навичок із правильного здійснення вибору студентами є наразі основним завданням педагогічної діяльності. А оскільки цінності особи найбільш часто проявляються власне у ситуації вибору того чи іншого варіанту поведінки, то основна увага повинна приділятися саме формуванню базових життєвих цінностей молоді.

Під цінністю розуміють спрямованість особистості, що реалізується актами її поведінки (А.Г.Асмолов). Більшість дослідників звертає увагу на їх узагальнений характер, стійкість, змістовність і ототожнює із ціннісною орієнтацією, що є не цілком правильним, адже остання

спрямовує інтереси і потреби особистості на певну ієрархію життєвих цінностей, яка проявляється через схильність віддавати перевагу одним цінностям порівняно з іншими у різних життєвих ситуаціях. Крім того, в ролі ціннісних орієнтацій виступають відносно стійкі, вибіркові ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних благ. У ціннісних орієнтаціях акумулюється весь життєвий досвід, накопичений в індивідуальному розвитку людини. Система ціннісних орієнтацій людини починає формуватися ще в ранньому дитинстві. Цікаво, що якісна специфіка ціннісних орієнтацій кожного вікового періоду пов'язана з новоутвореннями цього періоду. У віковій психології справедливо наголошується, що період юнацтва є своєрідним екстремумом онтогенезу, етапом формування власного світогляду [1, с.9].

До зовнішніх проявів реалізації ціннісних орієнтацій відносять такі як: 1) взаємовідносини особи з іншими людьми; 2) вибір конкретного стилю поведінки; 3) ставлення до самої себе; 4) рівень розвитку самооцінки та ін.

Вивчення впливу ціннісних орієнтацій особистості на різні сфери її діяльності підтверджує положення про неоднакові прояви в реальній поведінці людини загальних і специфічних умов діяльності. Причина суттєвих відмінностей у поведінці різних людей – в суб'єктивному сприйнятті даних умов, а також у відмінностях ціннісних орієнтацій. Неодноразово ціннісні орієнтації виступають компонентами структури особистості, на основі яких можна судити про рівень її сформованості.

Прийнято виділяти матеріалістичні та постматеріалістичні цінності, які характерні для молоді. Під першими розуміють відчуття фізичної та психологічної безпеки і благополуччя, а під цінностями постматеріалізму – приналежність до певної групи осіб. Колись у студентів домінувало бажання виразити себе, реалізувати таланти і здібності, належати до конкретної соціальної групи і т.д. Для типології цінностей виділяється декілька підстав. Базові цінності складають основи свідомості людей і впливають на їх вчинки в різних сферах життєдіяльності. Таких цінностей не багато, і вони формуються до 18-20 років, тобто в момент первинної соціалізації індивіда і стають стабільними протягом всього життя. Тому основою є вплив педагог виховання на студентів 1-3 курсів [2, с.40].

Існує точка зору, відповідно до якої кожна цінність і система цінностей має дві основи: з одного боку, індивід як соціальний об'єкт, а з другого – суспільство як соціокультурна система. На рівні індивіда основою для типології цінностей служить характер орієнтирів поведінки людини, у відповідності до яких вирізняють термінальні та інструментальні цінності. Інструментальні, на відміну від перших, є ближніми цілями і служать способом досягнення термінальних. Особливістю є також їх гнучкість і можливість переформування під впливом педагогічного виховання. Динамічність і високий інтелектуальний рівень студентів робить їх більш сприйнятливими до зміни цінностей.

Цінності варто відрізнити від норм, які приписують правила поведінки, невиконання яких карається законом чи засуджується суспільством. Спільним між цінностями і нормами є факт наявності відповідальності, що мають різну локалізацію: для цінностей – це внутрішня відповідальність прийняття цінності, а для норм – зовнішньо обумовлена відповідальність. Сам процес приєднання до цінностей має діяльнісний підхід, який виражається у спільній діяльності, оскільки в іншому випадку цінність не матиме того значення в структурі особистості. Це означає, що соціалізація цінності має відбуватися цілеспрямовано, конкретизуватись в процесі діяльності і спілкування [3, с.238].

Аналізуючи якісний стан розвитку цінностей сучасної молоді, робиться акцент на даних соціологічних дослідженнях. Цікаво, що будучи основним соціальним феноменом, освіта теж може виступати як цінність. Так, за даними київських соціологів, близько третини молоді вважає навчання основною життєвою ціллю своїх ровесників. Обґрунтовуючи її значення, 95% респондентів називають рівень освіти однією із найважливіших умов життєвого успіху [4, с.307]. У суспільстві домінують саме негативні чинники ціннісного вибору студентської молоді: це і постійні кризові стани в суспільстві, політичні потрясіння, відсутність основної ідеології, раціоналізація мислення та відхід від культури, бажання здобути матеріальні цінності навіть за рахунок духовних ідеалів.

На сьогоднішній день матеріальні цінності студентів переважають над духовними, в той же час людське життя не є неповторною цінністю. Втрата суспільних ідеалів, масова культура, насильство, жорстокість трансформували деяке бачення студентів. Вважається, що ставлення до життя має бути найвищою цінністю студентів і є власне найважливішим завданням освіти. У сучасної молоді ж дещо навпаки – у зв'язку з вживанням наркотиків, алкоголю, цінність власного здоров'я перестала розглядатись як така.

Результати соціологічних досліджень свідчать, що серед студентської молоді падає престиж наукової діяльності. Понад 80% респондентів-студентів українських ВНЗ вважають, що вища

школа не сприяє розвитку здібностей молоді, не прилучає до надбань культури. У колах студентської молоді знижується престиж такої цінності як робота. Лише 8% респондентів вважає її найбільш цінною частиною життя. Причому 75% студентів випускних курсів впевнені, що саме „заробіток” і „кар’єра” визначають основне місце в житті людини. Естетичні цінності теж втрачилися. І тільки 51% опитуваних віддає перевагу читанню книг. Втім, 74% студентів все ще й досі залишили основною цінністю сім’ю, дружбу, любов. Молодь відчужена від держави і 70% опитаних не відчують себе господарями своєї країни [4, с.283]. Результати опитувань свідчать, що найбільшою популярністю серед студентської молоді користуються цінності сімейного життя, далі йдуть цінності особистості, абсолютно вічні і лише на останньому місці – національні [4, с.295].

Як не дивно, але аксіологічний аналіз відмінностей поколінь вказує, що єдиною й справді високою цінністю студентської молоді виступають сім’я, благополуччя. Стали зникати ті цінності, які користувались попитом ще 10-15 років тому (добро, справедливість, допомога). На жаль, згідно з результатами дослідження, у системі ціннісних орієнтацій студентів провідне місце також посідає матеріальний добробут. Дедалі швидше втрачають свою актуальність питання творчого розвитку та естетика життя [5, с.291]. Усвідомлення життя як цінності супроводжується рядом ціннісних відношень – характеристик цього життя. Це такі категорії, як „щастя”, „свобода”, „справедливість”, „любов”, „сім’я”, „добро”, „краса”, „істина”. В процесі виховання у студентів ціннісного ставлення ефективніше було б зосередити вплив педагога на формуванні вищих цінностей, оскільки їх система так влаштована, що формуючи вищі цінності, ми сприямо проявленню нижчих.

Система і ієрархія цінностей динамічна та змінюється протягом життя, визначаючи його концепцію. Але фундамент такої концепції закладається ще в молоді роки, через що й власне приділяється величезна увага педагогічному вихованню молоді. Формування загальнолюдських цінностей – важливий аспект виховання студентів. У національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті визначені пріоритети державної політики, що акцентують увагу на „формуванні національних та загальнолюдських цінностей”.

На нашу думку, для вирішення морально-етичних проблем виховання в контексті деградації цінностей студентів дієвими будуть два шляхи вирішення даної проблеми:

- 1) вплив на процес формування цінностей через їх структуру шляхом детального контролю будь-яких новоутворень серед їх базових елементів;
- 2) створення загального „ідеалу”, який би послужив зразком для формування ціннісної сфери студентської молоді.

Щодо першого, то структура ціннісних орієнтацій розглядається з точки зору існування їх певних підсистем, виділення окремих рівнів, з’ясування її предметного змісту. З огляду на це, в структурі ціннісних орієнтацій виділяється три елементи: 1) когнітивний; 2) емоційний; 3) поведінковий. Технології впливу на емоційну складову ціннісних орієнтацій молоді також дуже різноманітні. Маючи своєю мішенню емоції, почуття, настрої, ці технології сприяють емоційно-діяльнісній активізації, виникненню емпатії, розвитку альтруїзму тощо. Вплив на емоційний елемент передбачає застосування образних технологій, які часто задовольняють потребу в адиктивних відчуттях і переживаннях. В технологіях впливу на когнітивний елемент ціннісних орієнтацій виділяють такі: пріоритетне інформування, технологія часової компресії, романтизація, сенсаційність подання матеріалу, технології „повчання”. До найдієвіших засобів впливу на цей елемент ціннісних орієнтацій було віднесене переконання. Технології впливу на поведінковий компонент ціннісних орієнтацій студентської молоді виходять з необхідності організації „готових рецептів дій”. В якості найбільш значущих виділяють пробудження імпульсу до наслідування за зразками, а також створення замовних образів, які потрібно наслідувати [1, с.10].

Оскільки система виховання впливає на формування мотиваційної сфери особистості., то вибір особистістю підстав вчинення дій означає також надання переваги одного мотиву над іншим. Власне й у цьому простежується зв’язок між ціннісною та мотиваційною сферами особистості. Таким чином, при здійсненні контролю за новоутвореннями особистості, варто брати до уваги й мотиви її поведінки.

Відносно зразкового шаблону орієнтацій, то зміст цінностей великою мірою залежить від культурного контексту й конкретного історичного періоду, в якому живе підростаюче покоління [4, с.286]. Вважається, що сьогодні молоде покоління залишилось без надійних соціальних орієнтирів [4, с.266]. Цінності студентської молоді формує інформація, що їй дається всією соціальною кон’юктурою, баченням дорослих і т.д., оскільки в молоді ще нема власного досвіду, вона все може оцінювати, виходячи зі знань, отриманих у навчальних закладах, із ЗМІ, чи оцінок батьків, прочитаної літератури.

Цілком очевидним є необхідність створення такої системи цінностей, яка би слугувала орієнтиром у вихованні молодого покоління. Система ціннісних орієнтацій становить внутрішню основу ставлення особистості до дійсності, яке є невід'ємною частиною розвитку особи. Систему цінностей соціального суб'єкта можуть складати сутнісно-життєві уявлення про добро і зло, щастя, мету та сутність життя: 1 – вітальні (здоров'я, добробут, особиста безпека, родичі, освіта, правопорядок); 2 – суспільного визначення (соціальний статус, працелюбство); 3 – міжособистісного визначення (чесність, альтруїзм, доброзичливість); 4 – демократичні (свобода слова, совісті, національний суверенітет); 5 – партикулярні; 6 – трансцендентні (прагнення до абсолюту) [4, с.277]. Ціннісні орієнтації формуються під час засвоєння соціального досвіду й виявляються в цілях, ідеалах, інтересах, переконаннях тощо. Власне тому важливу роль на даному етапі відіграватимуть особистісні якості самого педагога. Студенти переймають манеру поведінки, логічність обґрунтування того чи іншого вибору, механізм його вчинення.

Висновки... Наприкінці доцільно зауважити, що студентська молодь є соціокультурною спільністю, яка володіє специфічною системою цінностей, установок, моделей поведінки, життєвого стилю, власною субкультурою. Головним призначенням виховання ціннісного ставлення до життя постає саме в тому, щоб сприяти становленню особистості, яка відтворює самостійний вибір життєвої позиції. Прямим обов'язком педагогів є спрямовувати студентів на життя як на особливо цінний об'єкт, сформувати образ реального життя, наповнивши його ціннісним змістом. Таким чином, у статті проаналізовано сучасні погляди на ціннісні орієнтації студентів, процес їх формування, а також розкриваються механізми педагогічного впливу у вихованні молоді.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ануфрієва О. В. Психологічні чинники впливу засобів масової інформації на ціннісні орієнтації студентської молоді / О. В. Ануфрієва. – К. : Знання України, 2009. – 20 с.
2. Муха-Шаек Е. Свободное время и отдых как ценности современной культуры молодежи : [моногр.] / Е. Муха-Шаек. – Одесса – Львов : Ставропигнон, 2007. – 169 с.
3. Варенов А. Г. Ценностный аспект социализации / А. Г. Варенов // Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2002. – Вип. 11–12. – С. 234–239.
4. Молодиченко В. В. Модернізація цінностей в українському суспільстві засобами освіти: (філософ. аналіз) / В. В. Молодиченко. – К. : Знання України, 2010. – 383 с.
5. Сокурянская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л. Г. Сокурянская. – Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2006. – 576 с.

Анотація

Т.В.Селюкова, Н.О.Андреев

Трансформация ценностей как фактор морально-этических проблем в воспитании студенческой молодежи

В работе проанализированы современные взгляды относительно ценностных ориентаций молодежи, их роль в структуре личности и развития, а также проблема направленности ценностной сферы современных студентов. Сделана попытка обобщить механизмы педагогически-психологического воздействия на формирование иерархии ценностей студентов. Поднимается вопрос о создании ориентировочной модели ценностей, которая служит фактором преодоления морально-этических пробелов в воспитании. Исследуется механизм влияния воспитательной работы педагогов на процесс формирования ценностей. Уделяется внимание мерам предотвращения трансформации в системе ценностей личности студента. Статья также раскрывает способы воздействия педагогического воспитания на мотивационно-ценностную сферу студенческой молодежи.

Ключевые слова: *ценность, молодежь, образование, потребность, направленность личности.*

Summary

T.V.Seliukova, N.O.Andriiv

Transformation of Values as a Factor of Moral and Ethical Problems in the Upbringing of Young Students

In the article modern views on the value orientations of young people, their role in the structure of personality and development, as well as the problem of orientation of the value of the sphere of modern students are analyzed. The attempt to summarize the mechanisms of pedagogical - psychological influence on the formation of the hierarchy of values of students is done. The question about the creation of the indicative model of values, that will serve as a factor of overcoming the moral-ethical gaps in education is raised. The mechanism of influence of the educational work of teachers onto the process of values formation is studied. Attention is paid to measures to avoid the transformation of the system of values of the student. The article also reveals the ways of interaction of the pedagogical education with motivational-value sphere of student's youth.

Key words: *value, youth, education, need, orientation of personality.*

Дата надходження статті: „1” жовтня 2012 р.